

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Klara Kuisma

Bevisvärdering av indiciebevisning

En studie av indiciebevisning i förhållande till beviskravet "ställt
bortom rimligt tvivel"

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Karol Nowak

Termin: VT23

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR.....	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar.....	5
1.3 Metod och teori	5
1.4 Material och forskningsläge	7
1.5 Avgränsningar.....	7
1.6 Disposition	8
2 GRUNDLÄGGANDE PRINCIPER OCH BEGREPP.....	9
2.1 Rättssäkerhet och rättstrygghet.....	9
2.1.1 Rättssäkerhet.....	9
2.1.2 Rättstrygghet.....	11
2.2 Centrala bevisteoretiska begrepp	11
2.2.1 Rättsfaktum.....	11
2.2.2 Bevisfaktum.....	12
2.2.3 Hjälpfaktum.....	12
2.2.4 Bevistema	12
2.2.5 Erfarenhetssatser.....	13
2.2.6 Ursprungssannolikhet.....	13
3 BEVISNINGEN I BROTTMÅL	14
3.1 Fri bevisprövning.....	14
3.1.1 Fri bevisföring	14
3.1.2 Fri bevisvärdering.....	15
3.2 Bevisvärderingsmetoder.....	15
3.2.1 Bevisvärdemetoden	16
3.2.2 Bevistemametoden	16

3.2.3	Hypotesmetoden	17
3.3	Bevisbördan i brottmål	17
3.4	Beviskravet i brottmål	18
4	INDICIEBEVISNING	20
4.1	Definition	20
4.2	Struktural bevisning	21
4.3	Indiciebevisning i förhållande till beviskravet	21
5	EN RÄTTSFALLSSTUDIE	23
5.1	Gymmerholmsfallet, NJA 1991 s. 56	23
5.1.1	Omständigheterna i målet	23
5.1.2	Domstolens bedömning	23
5.2	Malinmordet, RH 1998:88	23
5.2.1	Omständigheterna i fallet	23
5.2.2	Domstolens bedömning	24
5.3	Årsta torg, B 2354–22	24
5.3.1	Omständigheterna i målet	24
5.3.2	Domstolens bedömning	25
5.4	Arbogamålet, B 8390–08	25
5.4.1	Omständigheterna i målet	25
5.4.2	Domstolens bedömning	25
5.5	Busshållplatsmordet, B 5952–21	26
5.5.1	Omständigheterna i målet	26
5.5.2	Domstolens bedömning	26
6	ANALYS OCH SLUTSATS	28
6.1	Avslutande kommentar	29
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	31
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	34

Summary

The evidential requirement in criminal cases has been formulated such that, for a conviction, it must be “beyond reasonable doubt” that the defendant is guilty. The standard of proof is high. It is particularly difficult to meet the evidential requirement when the proof only consists of indirect evidence, also called circumstantial evidence, because they lack an immediate connection to the main theme.

The purpose of the high standard of proof is to avoid erroneous convictions. This follows from the presumption of innocence and the principle of *in dubio pro reo* “in doubtful cases in favor of the accused”. Through these principles, the individual’s legal certainty is guaranteed. A direct consequence of the high standard of proof is that it can be difficult for the prosecutor to succeed in fulfilling his burden of proof, despite strong evidence, which in turn leads to criminals not being punished. A legal system must have the ability to apprehend, prosecute, sentence and punish criminals. The interest of crime victims and other persons in having committed crimes prosecuted can be described as the interest in legal security. When evaluating the evidence, legal security must be weighed against the legal certainty requirement.

The purpose of the essay is to try to clarify what is required to meet the evidential requirement “beyond reasonable doubt” in a case where the evidence consists only of circumstantial evidence. In addition to this, the essay also aims to highlight and problematize the conflict that can arise between the interest in legal certainty on the one hand and legal security on the other hand when evaluating circumstantial evidence. The essay’s purpose and questions are answered partly through the application of the classical legal dogmatic method, partly through a qualitative legal case analysis. The essay is almost an evidence-theoretic study of the concept of circumstantial evidence.

Sammanfattning

Beviskravet i brottmål har formulerats som att det för fällande dom ska vara ”ställt bortom rimligt tvivel” att den tilltalade är skyldig. Beviskravet är högt ställt. Det är särskilt svårt att nå upp till beviskravet när bevisningen endast utgörs av indirekt bevisning, även kallat indiciebevisning, eftersom de saknar omedelbart samband till huvudtemat.

Syftet med det högt ställda beviskravet är att undvika felaktigt fällande domar. Detta följer av oskyldighetspresumtionen och principen om in dubio pro reo ”i tveksamma fall till förmån för den tilltalade”. Genom dessa principer garanteras den enskildes rättssäkerhet. En direkt följd av det högt ställda beviskravet är att det kan vara svårt för åklagaren att lyckas fullgöra sin beviskyldighet, trots stark bevisning, vilket i sin tur leder till att brottslingar inte straffas. Ett rättssystem måste ha förmågan att gripa, lagföra, döma och bestraffa brottslingar. Brottsdrabbades och andra personers intresse av att begångna brott lagförs kan betecknas som intresset av rättstrygghet. Vid bevisvärderingen måste rättstryggheten vägas mot rättssäkerhetskravet.

Syftet med uppsatsen är att försöka klargöra vad som krävs för att nå upp till beviskravet ”ställt bortom rimligt tvivel” i ett mål där bevisningen endast består av indicier. Utöver detta syftar uppsatsen även till att belysa och problematisera den konflikt som kan uppkomma mellan intresset av rättssäkerhet å ena sidan och rättstryggheten å andra sidan vid värderingen av indiciebevisning. Uppsatsen syfte och frågeställningar besvaras dels genom tillämpning av den klassiskt rättsdogmatiska metoden, dels genom en kvalitativ rättsfallsanalys. Uppsatsen utgör närmast en bevisteoretisk studie av begreppet indicier.

Förkortningar

Art.	Artikel
BrB	Brottsbalk (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
HD	Högsta domstolen
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Antalet skjutningar med dödlig utgång i kriminella sammanhang har under de senaste åren ökat.¹ Samtidigt präglas de kriminella miljöerna av en stark tystnadskultur och misstro mot polisen.² De brottsbekämpande myndigheterna ställs således inför stora svårigheter när det gäller att utreda brott med koppling till kriminella nätverk. En rad förslag på åtgärder för att bekämpa gängkriminaliteten har lagts fram av regeringen. I tidöavtalet nämns allt från anonyma vittnen till skärpta straff för gängkriminella.³ Uppklaringen för dödligt våld med skjutvapen ligger på 32 %. Detta innebär att majoriteten av alla dödsskjutningar förblir ouppklarade och gärningspersonerna förblir okända.⁴ En kartläggning gjord av Uppdrag Granskning visar att endast 10 av 47 av de anmälda dödsskjutningarna i kriminella miljöer leder till fällande dom.⁵

I NJA 1980 s. 725 uttalades för första gången att det för fällande dom i brottmål krävs det att den tilltalades skuld är ställd bortom rimligt tvivel. Beviskravet är högt ställt vilket leder till att åklagare kan ha svårt att fullgöra sin bevisskyldighet, trots stark bevisning.⁶ Det är särskilt svårt att nå upp till beviskravet när bevisningen endast utgörs av indirekt bevisning (indicier)⁷, och det således saknas direkt bevisning i form av exempelvis vittnen.⁸

Syftet med det högt ställda beviskravet är att undvika att felaktigt fällande domar.⁹ Tanken om att hellre fria än fälla har sin grund oskyldighetspresumtionen och de rättssäkerhetskrav som finns.¹⁰ Är beviskravet däremot för högt ställt riskerar den reella möjligheten att lagföra brottslingar, det vill säga in-

---

¹ SOU 2021:35 s. 15.

² Brå 2019:10 s. 92 f.

³ Tidöavtalet s. 20 ff.

⁴ Brå 2021:8 s. 75.

⁵ Yohannes.

⁶ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 150.

⁷ Kullberg s. 84.

⁸ Nordh (2013) s. 24.

⁹ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 150.

¹⁰ Nowak s. 31 f.

tresset av rättstrygghet, att få stå tillbaka allt för mycket till förmån för rättssäkerheten. Vid domstolens bevisvärdering måste således intresset av rättssäkerheten vägas mot intresset av rättstryggheten.¹¹

Tidigare i år dömde Högsta domstolen en man till livstidsfängelse för en dödsskjutning. I fallet utgjordes bevisningen endast av indicier. Högsta domstolen gör i målet flera uttalanden om bevisvärdering.¹² Domen från HD väcker frågor om vad som egentligen krävs för att nå upp till beviskravet ”ställt bortom rimligt tvivel” i indiciemål. Kommer domen leda till fler fällande domar i gängrelaterade mål? Innebär domen ett rättssäkerheten fått stå tillbaka till förmån för rättstryggheten?

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna rättsvetenskapliga uppsats är att utreda hur indiciebevisning förhåller sig till beviskravet ”*ställt bortom rimligt tvivel*” i brottmål. Vidare syftar uppsatsen till att belysa och problematisera den konflikt som uppstår vid bevisvärdering av indiciebevisning mellan å ena sidan rättssäkerheten¹³ och å andra sidan intresset av rättstryggheten.¹⁴ För att förverkliga syftet med uppsatsen kommer följande frågeställningar besvaras:

- Vilka krav ställs på indiciebevisning för att det ska räcka till en fällande dom?
- Hur förhåller sig bevisvärderingen av indiciebevisning till rättssäkerhet kontra rättstrygghet?

1.3 Metod och teori

Uppsatsen utgår från den rättsdogmatiska metoden vid fastställandet av de centrala begrepp och principer samt de bevisrättsliga utgångspunkter som uppsatsen bygger på. Den rättsdogmatiska metoden lämpar sig väl för detta

---

¹¹ Nordh (2011) s. 37.

¹² Se ”Busshållplatsmordet”, B 5952–21.

¹³ Se avsnitt 2.1.1 för närmare definition av rättssäkerhet.

¹⁴ Se avsnitt 2.1.2 för närmare definition av rättstrygghet.

avseende då denna metod traditionellt används för att fastställa gällande rätt med hjälp av de allmänt accepterade rättskällorna.¹⁵ Uppsatsens andra och tredje kapitel bygger på lagstiftning, förarbeten, rättspraxis samt doktrin. Gällande det fjärde kapitlet som avser att redogöra för indiciebevisning har jag varit hänvisad till endast doktrin och rättspraxis i avsaknad av såväl lagreglering som lagförarbeten.

Uppsatsen utgör även en bevisteoretisk studie av begreppet indiciebevisning. En bevisteoretisk studie har, till skillnad från den rättsdogmatiska metoden, inte som mål att beskriva gällande rätt. Den bevisteoretiska metoden har istället för syfte att antingen beskriva hur domstolarna värderar olika typer av bevis (deskriptiv bevisteori) eller utreda hur bevisregler eller bevispraxis bör vara (normativ bevisteori).¹⁶ Såväl den deskriptiva- som den normativa bevisteorin aktualiseras för denna uppsatsen. Den kvalitativa rättsfallsanalys som görs i uppsatsens femte kapitel syftar till att försöka utreda hur domstolarna faktiskt går till väga vid bevisvärderingen av indiciebevisning och om det finns någon genomgående metod som används. Resultatet av rättsfallsanalysen används vid besvarandet av såväl den första som den andra frågeställningen. Den andra frågeställningen besvaras delvis med hjälp av den normativa bevisteorin då det förs en diskussion kring hur bevisvärderingen bör se ut för att upprätthålla balansen mellan rättssäkerhet och effektivitet.

Ett rättssäkerhetsperspektiv och rättstrygghetsperspektiv appliceras på uppsatsen. I uppsatsen tillämpas en bred definition av begreppet rättssäkerhet som innefattar såväl kravet på förutsebarhet som rättssäkerhetsgarantierna. Även krav på legalitet och respekt för regler som är utmärkande för demokratin ryms inom begreppet.¹⁷ Med rättstrygghet avses rättssystemets förmåga att på ett effektivt sätt lagföra och straffa de som begår brott.¹⁸

---

¹⁵ Sandgren s. 51.

¹⁶ Diesen & Strandberg (2012) s. 22 ff.

¹⁷ Se avsnitt 2.1.1 för mer utförlig definition.

¹⁸ Se avsnitt 2.1.2. för mer utförlig definition.

1.4 Material och forskningsläge

Vid författandet av uppsatsen har som nämnts tidigare såväl lagtext, förarbeten, rättspraxis samt doktrin använts. I och med att någon information om indiciebevisning varken finns att hitta i lagtext eller lagförarbeten har underlaget för uppsatsen utgjorts till största delen av rättspraxis och doktrin.

Högsta domstolen uttalar sig sällan om bevisvärdering, vilket faller sig naturligt med tanke på den fria bevisvärderingens princip. Det finns således ingen betydande prejudikatbildning på området. Vid valet av rättsfall har det således varit nödvändigt att vända sig till avgöranden från underrätterna. Däremot kom det i början av 2023 två avgöranden från Högsta domstolen som har varit av stor vikt för rättsfallsanalysen då dessa behandlar bevisvärderingen av indiciebevisning.¹⁹

När det gäller användningen av doktrin är det viktigt att förhålla sig källkritisk då rättskällvärdet av doktrin varierar. På bevisrättens område finns mycket litteratur. Uppsatsen bygger till stora delar på litteratur skriven av Per Olof Ekelöf, framliden professor i processrätt och Christian Diesen, professor i processrätt. Båda har stor auktoritet på området. Någon avhandling som behandlar uppsatsens frågeställningar har inte återfunnits.

1.5 Avgränsningar

Bevisrätten är ett omfattande och komplex ämne och på grund av uppsatsens omfattning har avgränsningar således varit nödvändiga. Uppsatsen behandlar endast svensk reglering och de bevisrättsliga aspekterna behandlas endast i förhållande till brottmål.

Uppsatsen avser endast att kortfattat redogöra för bevisbörda, beviskrav och bevisvärderingsteorier för att ge läsaren en grundläggande förståelse för grunderna inom bevisrätten. Uppsatsen gör således inte anspråk på att göra en fördjupad redogörelse av de bevisrättsliga utgångspunkterna. Detta beror dels på

---

¹⁹ Se ”Busshållplatsmordet”, B 5952–21 och ”Årsta torg”, B 2354–22.

att tid och utrymme inte finns, dels på att det skulle krävas kunskap och förståelse inom epistemologi och andra filosofiska vetenskaper. Således redogörs endast för de aspekter som är viktiga för förståelsen av indiciers förhållande till bevisvärdering och beviskravet.

Även vid urvalet av rättsfall har avgränsningar varit nödvändiga. Endast fall där brottstypen mord aktualiseras kommer behandlas. Detta bidrar till en enhetlighet vid jämförelsen av domstolarnas bedömning. Av utrymmesskäl redogörs endast för bedömningen av domstolen i sista instans. Rättsfallsanalysen består av avgöranden från Högsta domstolen och hovrätten. Det har varit nödvändigt att vända sig även till underrätter på grund av de begränsade antalet avgöranden från HD.

1.6 Disposition

Uppsatsen består av sex kapitel. I det inledande kapitlet ges en introduktion till ämnet samt en redogörelse för de frågeställningar som uppsatsen tar avstamp i. Här redogörs även för den metod och teori som ligger till grund för uppsatsen. *Kapitel två* utgörs av en deskriptiv del där det redogörs för några centrala begrepp och principer. I *kapitel tre* följer en redogörelse av några bevisrättsliga utgångspunkter som är av betydelse för förståelsen av den fortsatta framställningen. I det *fjärde kapitlet* behandlas indiciebevisningen lite närmare och dess förhållande till beviskravet och bevisvärderingen. Vidare i det *femte kapitlet* ges ett referat av ett antal indiciemål. Till sist i det *sjätte kapitlet* återfinns en självständig analys utifrån ovanstående kapitel som avser att besvara uppsatsens frågeställningar.

2 Grundläggande principer och begrepp

2.1 Rättssäkerhet och rättstrygghet

I uppsatsen kommer, som tidigare nämnts, bevisvärderingen av indiciebevisningen problematiseras utifrån den konflikt mellan intresset av rättssäkerheten och rättstryggheten som uppstår. Det krävs därmed en närmare definition av vad som avses med begreppet rättssäkerhet och rättstrygghet.

2.1.1 Rättssäkerhet

Rättssäkerheten är kännetecknande för en rättsstat.²⁰ Det finns däremot ingen entydig definition av begreppet rättssäkerhet. Det torde dock råda samstämmighet i att rättssäkerhetens kärna ligger i ett krav på förutsebarhet av rättsliga besluts utfall.²¹ Förutsebarheten bygger på att rättsreglerna återspeglar principen om allas likhet inför lagen. Reglerna bör vara exakt och generellt formulerade samt förändras i långsam takt. Det finns utöver dessa krav även andra krav som inte språkligt sett ryms inom förutsebarhetskravet. Dessa krav benämns som rättssäkerhetsgarantier och det rör sig bland annat om krav på:

- Fria och oavhängiga domstolar endast bundna av lag
- Rätt till domstolsprövning av tvångsåtgärder
- Ingripande endast med stöd av klar och tydlig lag
- Ej lagstiftning om enskilda fall eller enskilda personer
- Förbud mot retroaktiv lag
- Krav på full bevisning.²²

---

²⁰ Ekelöf (1942) s. 7.

²¹ Zila s. 284.

²² Peczenik s. 89 f.

I doktrinen görs det ibland skillnad på formell och materiell rättssäkerhet. Enligt Peczenik bör den formella rättssäkerheten, som utgörs av förutsebarhetskravet, vägas samman med andra etiska värden. Den materiella rättssäkerheten är resultatet av denna avvägning.²³ Det finns däremot de som förhåller sig skeptiska till denna typ av uppdelning av rättssäkerhetsbegreppet.

Enligt Zilas definition av rättssäkerheten är det inte nödvändigt att dela upp rättssäkerheten i formella och materiella värden.²⁴ Zila betraktar rättssäkerheten som ett socialt värde som ger uttryck för ”samhällsmedlemmarnas medvetenhet om sin relativa säkerhet gentemot den offentliga makten”²⁵. Legaliteten, det vill säga att den offentliga makten utövas inom ramen för lagarna, ses således som en nödvändig förutsättning för rättssäkerheten. Vidare menar Zila att det demokratiska klimatet är en förutsättning för rättssäkerheten. Med detta menas att det måste finnas en tro på att rättsreglerna efterlevs. För detta förutsätts att makthavarna inte kränker grundläggande fri- och rättigheter. Det måste också finnas olika processuella garantier samt konsekvenser för makthavarna om rättsreglerna inte efterföljs.²⁶ Även Frändberg förhåller sig skeptisk till uppdelningen av rättssäkerheten i en formell- och materiell del. Frändberg menar att de formella värdena ofta riskerar att ses som mindre värda än de materiella vilket kan få stora konsekvenser för demokratin, vilket är anledningen till att finns starka skäl som talar emot en uppdelning av rättssäkerheten i en formell och materiell del.²⁷ Enligt Frändberg bygger rättssäkerheten i stället på tre nödvändiga förutsättningar. Det ska finnas klara och adekvata regler (1) som är lättillgängliga (2) och vars innehåll man kan lita på (3).²⁸

Som synes finns många definitioner av begreppet rättssäkerhet. Denna uppsats avser däremot inte att utreda vilken definition av rättssäkerhet som är den objektivt bästa utan avser endast att ta ställning till vilken definition som är bäst lämpad i förhållande till uppsatsen. I denna uppsatsen görs det inte skillnad på formell- och materiell rättssäkerhet. Med rättssäkerheten avses i den

---

²³ Ibid. s. 95.

²⁴ Zila s. 305.

²⁵ Ibid. s. 299.

²⁶ Ibid. s. 298 f.

²⁷ Frändberg s. 270.

²⁸ Ibid. s. 274 f.

fortsatta framställningen i stället dels kravet på förutsebarhet, dels rättssäkerhetsgarantierna. Zilas tanke om legaliteten och det demokratiska klimatet som två nödvändiga förutsättningar för rättssäkerheten kommer även inkluderas i definitionen av rättssäkerheten.

2.1.2 Rättstrygghet

Ett mål för straffrätten är att förverkliga det straffrättsliga ansvaret. Med detta menas att rättssystemet måste ha förmågan att gripa, lagföra, döma och bestraffa brottslingar.²⁹ Rättssystemets förmåga att sanktionera de brott som begås benämns i vissa sammanhang som intresset av rättstrygghet eller effektivitet.³⁰ Uttryckt på annat sätt avser rättstryggheten de brottsdrabbades och andra personers intresse av att begångna brott lagförs och beivras.³¹ Intresset av rättstrygghet måste alltid vägas mot rättssäkerhetskravet. Rättssäkerheten och rättstryggheten styrs till viss del av motstridiga intressen. Beroende av vilken på vilket sätt bevisvärderingen görs kommer avvägningen mellan dessa intressen se olika ut.³²

2.2 Centrala bevisteoretiska begrepp

För den fortsatta framställningen är det viktigt att förstå några centrala begrepp inom bevisrätten. Av särskild vikt är förståelsen av distinktionen mellan vad som utgör ett rättsfaktum och ett bevisfaktum. Detta är av central betydelse för hur bevisvärderingen görs då reglerna om bevisbörda och beviskravet endast avser rättsfaktum.³³

2.2.1 Rättsfaktum

Rättsfaktum definieras som de omständigheter som har omedelbar betydelse för utgången i målet. Det rör sig om faktiska omständigheter som har direkt betydelse för en viss rättsföljd.³⁴ Ett rättsfaktum är alltså en omständighet som

---

²⁹ Nowak s. 61 f.

³⁰ Prop. 1984/85:32 s. 37.

³¹ Mellqvist s. 753 f.

³² Nordh (2011) s. 37.

³³ Ibid. s. 24.

³⁴ Ibid. s. 21.

uppfyller ett rekvisit i en rättsregel.³⁵ För att illustrera vad som utgör ett rättsfaktum kan rekvisiten för mord användas. Rekvisiten för mord är att den tilltalade ”uppsåtligen”³⁶ ska ha ”berövat annan livet”.³⁷ Den omständighet att A uppsåtligen dödat B utgör således rättsfakta som uppfyller rekvisiten för mord. De rättsfakta som åberopas måste vara bevisade för att den tilltalade ska kunna dömas.³⁸

2.2.2 Bevisfaktum

De omständigheter som endast har medelbar relevans för rättsföljden definieras istället som ett bevisfaktum. Ett bevisfaktum tjänar som bevis för en omedelbart relevant omständighet, det vill säga ett rättsfaktum.³⁹ Bevisfaktumet kan alltså tala för eller emot existensen av ett rättsfaktum.⁴⁰

2.2.3 Hjälpfaktum

De omständigheter som inte har någon direkt betydelse för beviset utan som endast agerar förstärkande eller försvagande för bevisfaktumets bevisvärde för beviset betecknas som hjälpfakta.⁴¹ Hjälpfakta utgör således inget bevis i sig utan det handlar om information som är till hjälp när direkta och indirekta bevis ska tolkas.⁴²

2.2.4 Bevistema

För varje bevis ska ett bevistema anges.⁴³ Bevistemat ger information om vad som ska styrkas med varje bevis.⁴⁴ I brottmål är det åklagarens gärningsbeskrivning som anger det övergripande bevistemat, även kallat huvudtemat.⁴⁵

---

³⁵ Nordh (2013) s. 14 not. 1.

³⁶ 1 kap. 2 § brottsbalken (1962:700).

³⁷ 3 kap. 1 § BrB.

³⁸ Dahlman s. 11 f.

³⁹ Ekelöf, Edelstam, Heuman & Pauli s. 43.

⁴⁰ Fitger m.fl., Inledning till tredje avdelningen om bevisning.

⁴¹ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 19.

⁴² Diesen (2015) s. 211.

⁴³ Ekelöf, Edelstam, Heuman & Pauli s. 201.

⁴⁴ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 15.

⁴⁵ Dahlman s. 11.

I gärningsbeskrivningen anges de rättsfakta, det vill säga, de faktiska omständigheter som åberopas.⁴⁶ Domstolen är bunden av gärningsbeskrivningen.⁴⁷

2.2.5 Erfarenhetssatser

Med erfarenhetssatser avses ett påstående om ett generellt samband mellan två företeelser. Påståendet grundas på undersökningar av ett antal enskilda fall som resulterat i ett generellt samband. Det är sällan systematiska undersökningar som ligger till grund för erfarenhetssatsen. I stället ligger olika former av uppskattningar av verkligheten, det vill säga livserfarenhet, till grund för erfarenhetssatsen.⁴⁸ Det är inte alltid som domarens livserfarenhet är representativ för vad som i allmänhet gäller vilket gör att slutsatserna är förenade med en viss grad av osäkerhet.⁴⁹

2.2.6 Ursprungssannolikhet

Med ursprungssannolikhet avses den sannolikhet som bevistemat har innan någon bevisning presenterats i målet.⁵⁰ Ursprungssannolikheten bestäms med hjälp av erfarenhetssatser och grundas således på ”bevistemats vanlighet i allmänhet”.⁵¹ Ursprungssannolikheten är således en startpunkt och allt eftersom åklagaren presenterar bevisning kan denna sannolikhet öka.⁵²

---

⁴⁶ Nordh (2011) s. 36.

⁴⁷ 30 kap. 3 § rättegångsbalken (1942:740).

⁴⁸ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 19 f.

⁴⁹ Jfr Nordh (2013) s. 39 och Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 20.

⁵⁰ Diesen (1997) s. 32.

⁵¹ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 137.

⁵² Dahlman s. 83.

3 Bevisningen i brottmål

3.1 Fri bevisprövning

Bevisrätten i Sverige var länge utformad enligt den legala bevisteorin som byggde på religiösa föreställningar om skuld. När den legala bevisteorin rådde fanns det förutbestämda lagregler som reglerade hur bevisvärderingen av olika bevis skulle göras och således vad som krävdes för att nå upp till beviskravet. Det fanns även förbud mot vissa typer av bevisning.⁵³ Som exempel kunde man inte dömas på endast indicier och det krävdes två vittnen för att kunna fastställa skulden.⁵⁴ Den legala bevisprövningens teori övergavs i praktiken och i samband med processreformen år 1948 infördes en generalklausul i 35 kap. 1 § RB som kom att markera övergången från den legala bevisteorin till den fria bevisprövningens teori.⁵⁵ I 35 kap. 1 § RB stadgas att rätten ska avgöra vad som är bevisat i målet efter en samvetsgrann prövning av allt som förekommit i målet. Trots att det inte framgår av paragrafens ordalydelse så anses bestämmelsen fastslå principen om fri bevisprövning. Den fria bevisprövningen utgörs dels av den fria bevisföringen, dels av den fria bevisvärderingen.⁵⁶ Enligt den fria bevisprövningens teori är domaren således inte bunden av legala regler och det finns ingen begräsning avseende vilka källor som får användas för att utröna sanningen.⁵⁷ Nedan följer närmare redogörelse för vad som avses med den fria bevisföringen respektive den fria bevisvärderingen. Några olika metoder för bevisvärdering kommer även lyftas fram och förklaras.

3.1.1 Fri bevisföring

Den fria bevisföringen innebär att det i princip inte finns några begräsningar gällande vilka bevis som får åberopas inför rätten. Rätten får således inte avvisa ett bevis på grunden att det tillkommit på ett felaktigt eller otillbörligt

---

⁵³ Diesen (2015) s. 52.

⁵⁴ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 26.

⁵⁵ Diesen (2015) s. 52 f.

⁵⁶ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 26.

⁵⁷ SOU 1938:44 s. 377.

sätt.⁵⁸ Trots detta finns det några få undantag i rättegångsbalken som begränsar den fria bevisprövningen.⁵⁹

3.1.2 Fri bevisvärdering

Den fria bevisvärderingen innebär som nämnts ovan att domaren inte är bunden av några legala regler. Det finns således inga bestämmelser i rättegångsbalken som reglerar bevisvärderingen. Inte heller Högsta domstolens bedömning i bevisfrågor är bindande, även om de många gånger har en normerande effekt.⁶⁰ Att domaren inte är bunden av några lagregler innebär däremot inte att domaren är helt fri. Av motiven till 35 kap. 1 § framgår att domaren ska grunda sin bedömning på objektiva och rationella skäl och endast det material som framkommit i rättegången får ligga till grund för avgörandet.⁶¹ Det senare ger uttryck för den så kallade omedelbarhetsprincipen. Denna princip kommer regleras i 17 kap. 2 § RB och 30 kap. 2 § RB. Trots att avgörandet endast får grundas på materialet som framkommit under rättegången får domstolen använda allmänt veterliga omständigheter eller erfarenhetssatser till hjälp vid bevisvärderingen. Vidare måste betydelsen av varje enskilt bevis värderas av domstolen.⁶² Domaren får således inte grunda avgörandet på ett totalintryck av materialet.⁶³ Till sist ska domaren i domskälen på ett tydligt sätt redogöra för hur prövningen hargenomförts, vilka överväganden som gjorts och vilka slutsatser som dragits.⁶⁴

3.2 Bevisvärderingsmetoder

Utgångspunkten vid bevisvärderingen är den fria bevisprövningens princip. Det finns således ingen metod förskrivna i lagen för hur bevisvärderingen ska gå till.⁶⁵ Det finns ingen universell metod för bevisvärdering utan det finns flera olika bevisvärderingsmetoder. Domstolen måste från fall till fall avgöra

---

⁵⁸ Diesen (2015) s. 119.

⁵⁹ Se exempelvis 35 kap. 7 och 14 §§ RB.

⁶⁰ Dahlman s. 59.

⁶¹ SOU 1938:44 s. 378.

⁶² Nordh (2013) s. 39 f.

⁶³ SOU 1938:44 s. 378.

⁶⁴ Jfr. ”Balkongmålet” p. 20 och SOU 1938:44 s. 378.

⁶⁵ Diesen (1996) s. 525 f.

vilken bevisvärderingsmetod som lämpar sig bäst.⁶⁶ Nedan redogörs kortfattat för tre olika bevisvärdemetoder.

3.2.1 Bevisvärdemetoden

Bevisvärdemetoden förespråkas framförallt av Ekelöf. Enligt bevisvärdemetoden ska domstolen söka fastställa ”med vilken sannolikhet ett bevisfaktum har orsakats av bevisemat”.⁶⁷ Bevisvärderingen enligt denna metoden ska ske genom att domstolen först värderar enskilda bevisfakta med hjälp av erfarenhetsatsar och hjälpfakta. Därefter ska alla bevisfakta vägas samman. Här ska domstolen ta hänsyn till huruvida bevisen är del i en bevisedja och om de är samverkande eller motverkande.⁶⁸ Bevisvärderingen enligt värdemetoden utgår från att det finns ett orsakssamband (kausalitet) mellan bevisemat och beviset. Av detta följer att ursprungssannolikheten tillmäts ingen eller mycket liten betydelse. Ett resultat av detta är även att metoden inte kan tillämpas på indirekt bevisning.⁶⁹ Enligt Diesen lämpar sig bevisvärdemetoden bra att använda i brottmål då metoden avser att förhindra subjektiva misstag.⁷⁰

3.2.2 Bevistemametoden

Bevistemametoden förespråkas främst av Bolding och Lindell. Till skillnad från vid bevisvärdemetoden så spelar ursprungssannolikheten en central roll vid bevisvärderingen enligt denna temametoden. Enligt denna metoden ska nämligen domstolen pröva bevisemats sannolikhet utifrån bevisningen i målet.⁷¹ Varje bevisfaktum i målet kan således tala antingen för eller emot sannolikheten att bevisemat föreligger.⁷² Enligt bevistemametoden ska domstolen på en gång, utifrån en lämplig erfarenhetsats i förhållande till omständigheterna i målet, bedöma allt bevismaterial för den situation som föreligger för att skapa sig en helhetsbild.⁷³ Domarna måste, i avsaknad av empiriska erfa-

---

⁶⁶ Jfr. ”Busshållplatsmålet” p. 23.

⁶⁷ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 170.

⁶⁸ Nordh (2013) s. 63.

⁶⁹ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 170.

⁷⁰ Diesen (1997) s. 35.

⁷¹ Diesen (1997) s. 35 ff.

⁷² Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 170.

⁷³ Ekelöf (1989) s. 34.

renhetssatser, skapa egna fiktiva erfarenhetssatser vilket enligt Nordh är problematiskt då det riskerar att leda till att subjektiva uppfattningar spelar in vid bevisvärderingen.⁷⁴

3.2.3 Hypotesmetoden

Hypotesmetoden förespråkas framförallt av Diesen. Metoden utgår från beviskravet ”ställt bortom rimligt tvivel”. Metoden går ut på att pröva och utesluta alternativa förklaringar till åklagarens gärningsbeskrivning. Är en alternativ förklaring till gärningsbeskrivningen rimlig⁷⁵ anses inte beviskravet ”ställt bortom rimligt tvivel” uppfyllt. Hypotesmetoden avser alltså att ”falsifiera alternativa hypoteser”.⁷⁶ Prövningen enligt denna metoden sker i två steg. Först undersöks huruvida utredningen i målet är tillräcklig. Därefter prövas gärningsbeskrivningen utifrån de alternativa hypoteserna. I och med att hypotesmetoden utgår från beviskravet i brottmål så lämpar den sig väl som metod för bevisprövningen i brottmål. Däremot finns ger metoden ingen anvisning om hur de enskilda bevisen ska värderas.⁷⁷

3.3 Bevisbördan i brottmål

I brottmål är det åklagaren som bär bevisbördan. Det finns ingen bestämmelse i rättegångsbalken som uttryckligen anger att det är åklagaren som bär bevisbördan.⁷⁸ Bevisbördans placering på åklagaren hänger samman med den straffrättsliga principen in dubio pro reo ”i tveksamma fall till förmån för den tilltalade” som ger uttryck för tanken om att man hellre friar än fäller. Denna principen är i sin tur en konkretisering av oskyldighetspresumtionen.⁷⁹ Oskyldighetspresumtionen kommer till uttryck i artikel 6 EKMR och innebär att den tilltalade ska betraktas som oskyldig till dess att motsatsen bevisats.⁸⁰ Oskyldighetspresumtionen är sprungen ur de krav som finns på rättssäkerhet och bygger på moraliska uppfattningar om individens frihet som ligger till

---

⁷⁴ Nordh (2013) s. 64 f.

⁷⁵ Se avsnitt 3.4 för vad som avses med ”rimlig”

⁷⁶ Diesen (2015) s. 197.

⁷⁷ Nordh (2013) s. 65 f.

⁷⁸ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 150.

⁷⁹ Nowak s. 33.

⁸⁰ Art. 6 (2) EKMR.

grund för ett rättsligt förfarande.⁸¹ För att åklagaren ska uppfylla sin bevis-skyldighet krävs att bevisningen når upp till beviskravet.⁸²

3.4 Beviskravet i brottmål

Principen om in dubio pro reo och tanken om att hellre fria än fälla påverkar även beviskravet i brottmål. För att undvika felaktigt gällande domar riktas ett högt ställt beviskrav mot åklagaren som har bevisbördan.⁸³ Beviskravet anger ”den lägsta bevisstyrka som är godtagbar för ifrågavarande rättsfaktum som bevisstema”.⁸⁴ Med hjälp av en skala kan man illustrera sannolikheten för ett rättsfaktums existens eller icke-existens. Den punkt på skalan som anger vad som krävs för att bevisbördan ska anses fullgjord kallas för bevisbördepunkten. Bevisbördepunkten ger uttryck för beviskravet. Det finns således ett samband mellan bevisbördan och beviskravet.⁸⁵

I rättegångsbalken stadgas att rätten ska avgöra vad som i målet är bevisat.⁸⁶ Någon närmare definition av beviskravet för brottmål finns däremot varken i rättegångsbalken eller i någon annan lag utan man har överlämnat till praxis att definiera beviskravet.⁸⁷ I NJA 1980 s. 725 uttalade Högsta domstolen för första gången att beviskravet i brottmål innebär att det för fällande dom ska vara ”ställt bortom rimligt tvivel” att den tilltalade är skyldig. Finns det således en annan rimlig förklaring uppfylls inte beviskravet. Enligt Diesen krävs det att en förklaring är logiskt motiverad (rationell) samt uppbyggd på fakta i målet (konkret) för att anses rimlig. Utöver detta krävs att förklaringen är baserat på tillräckligt utredningsunderlag, vilket Diesen kallar för ”utredningskravet”.⁸⁸

Kravet på tillräcklig utredning är ett av två krav som krävs för att beviskravet ”ställt bortom rimligt tvivel” ska anses uppfyllt. Förutom kravet på tillräcklig

---

⁸¹ Nowak s. 31 f.

⁸² ”Busshållplatsmordet” p. 12.

⁸³ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 150.

⁸⁴ Diesen (2015) s. 137.

⁸⁵ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 84 ff.

⁸⁶ 35 kap. 1 § RB.

⁸⁷ Se ”Busshållsplatasmordet” p. 12 och Diesen (1996) s. 525.

⁸⁸ Diesen (1996) s. 526.

utredning krävs även att bevisningen ger tillräckligt stöd åt huvudtemat för att den tilltalades skuld ska anses ställd bortom rimligt tvivel.⁸⁹ Ibland uttrycks beviskravet ”ställt bortom rimligt tvivel” istället som att det ”praktiskt sett ska framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig”.⁹⁰ Frågan är vad som krävs för att något ska anses ge ”tillräckligt stöd” eller anses vara ”praktiskt sett uteslutet”? Det går inte att ge en exakt definition av hur högt beviskravet är.⁹¹ Det är i relation till det faktum att det inte finns någon exakt definition av hur högt ställt beviskravet är som domstolarnas bevisvärdering blir relevant. Genom bevisvärderingen kan rätten ta ställning till huruvida beviskravet är uppfyllt eller inte.⁹² Till hjälp har rätten olika bevisvärderingsmetoder.⁹³

Syftet med det högt ställda beviskravet i brottmål är att undvika felaktigt fällande domar. Detta grundar sig i oskyldighetspresumtionen och principen om in dubio pro reo. Som ett resultat av det högt ställda beviskravet är det många brottslingar som inte straffas då åklagaren, trots stark bevisning, inte lyckas fullgöra sin beviskyldighet.⁹⁴ Att åklagaren möter bevisvårigheter leder normalt inte till att beviskravet sänks.⁹⁵

---

⁸⁹ Dahlman s. 134 f.

⁹⁰ Gregow s. 510.

⁹¹ Dahlman s. 133 f.

⁹² Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 160.

⁹³ Se avsnitt 3.1.3.

⁹⁴ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 150.

⁹⁵ ”Årsta torg” p. 18.

4 Indiciebevisning

4.1 Definition

Bevisning kan delas in i direkt och indirekt bevisning. Indiciebevisning är en annan beteckning på indirekt bevisning.⁹⁶ Med direkt bevisning avses sådan bevisning som ger omedelbart stöd till bevistemat, till exempel ett ögonvittne som kan identifiera gärningsmannen. Indirekta bevis saknar omedelbart samband till huvudtemat. I stället ger dessa bevis indirekt stöd till huvudtemat genom att bevisningen ger stöd för andra bevisteman som i sin tur ger stöd till huvudtemat.⁹⁷

Uppdelningen mellan direkt och indirekt bevisning säger inget om bevisens bevisvärde. Uppdelningen säger alltså inget om beviskraften. Såväl direkt- som indirekt bevisning kan alltså tala starkt eller svagt för något.⁹⁸ Dahlman menar att distinktionen mellan direkt och indirekt bevisning är problematisk. Detta eftersom det för all typ av bevisning, direkt som indirekt, krävs mellanled för att bevisningen ska kunna ge stöd åt temat. Således skulle all bevisning mer eller mindre vara hänförliga till indirekt bevisning. Enligt Dahlman talar man ofta om indirekta bevis som svaga i de fall där det görs skillnad mellan direkt och indirekt bevisning.⁹⁹

Ibland talas om kausala och icke-kausala bevis istället för direkta och indirekta bevis. Denna begreppsanvändning introducerades av Ekelöf. Med kausal bevisning förstås sådan bevisfakta som orsakats av bevistemat. Bevisning som inte direkt har orsakats av bevistemat utgör i stället icke-kausal bevisning.¹⁰⁰ I den fortsatta framställningen kommer begreppen direkt och indirekt bevisning användas. Även indicier kommer användas synonymt med indirekt bevisning.

---

⁹⁶ ”Busshållplatsmordet” p. 20.

⁹⁷ Dahlman s. 41.

⁹⁸ Diesen (2015) s. 214 f.

⁹⁹ Dahlman s. 42.

¹⁰⁰ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 180 f.

4.2 Struktural bevisning

Indicier verkar ofta såsom hjälpfakta genom att förstärka bevisvärdet för den direkta bevisningen.¹⁰¹ Indicier kan däremot likväl få direkt verkan såsom bevisfaktum genom så kallad struktural bevisning.¹⁰²

Med struktural bevisning avses en struktur av indicier som tillsammans kan få bevisvärde för bevis temat.¹⁰³ Den struktur som indicierna tillsammans bildar jämförs med det händelseförlopp som bevis temat presenterar. Resultatet av denna jämförelse kan alltså beskrivas som struktural bevisning. Genom den strukturala bevisningen kan alternativa förklaringar till gärningsbeskrivningen elimineras.¹⁰⁴ Orsaksförhållandet mellan struktural bevisning och bevis temat kan beskrivas som att bevisfakta tillsammans med andra omständigheter orsakar bevis temat.¹⁰⁵

I avsaknad av direkt bevisning kan struktural bevisning i vissa fall användas som bevisfakta och således verka substituerande för den direkta bevisningen. I de fall där det finns bevisfakta kan den strukturala bevisningen i stället verka kompletterande och således förstärka bevisvärdet av det redan befintliga bevisfaktumet.¹⁰⁶

4.3 Indiciebevisning i förhållande till beviskravet

Hur ska indiciebevisning värderas av domstolarna? Är det möjligt att nå upp till beviskravet ”ställt bortom rimligt tvivel” i mål med enbart indiciebevisning? Ofta är det inte tillräckligt med endast indiciebevisning för att nå upp till beviskravet.¹⁰⁷ Detta kommer till uttryck i såväl doktrin som praxis.

---

¹⁰¹ Diesen (2015) s. 214.

¹⁰² Diesen (1997) s. 28.

¹⁰³ Ekelöf, Edelstam & Heuman. s. 216.

¹⁰⁴ Diesen (1997) s. 29.

¹⁰⁵ Dahlman s. 40.

¹⁰⁶ Diesen (1997) s. 30 ff.

¹⁰⁷ Kullberg s. 84.

Enligt Ekelöf förefaller det betänkligt att struktural bevisning ensamt skulle räcka för fällande dom.¹⁰⁸ Diesen menar att utgångspunkten bör vara att det inte är möjligt att nå upp till beviskravet endast med struktural bevisning. Däremot utesluter Diesen inte att det i vissa fall kan finnas möjlighet att genom struktural bevisning kan gå att uppfylla beviskravet. För att struktural bevisning ska kunna användas som bevisfakta och räcka för uppfyllandet av beviskravet krävs att ”strukturen av omständigheter är så komplex att helheten bildar en unik samstämmighet med gärningspåståendet”.¹⁰⁹ Utöver detta krävs det att strukturen består av samverkande omständigheter och att denna bedöms utifrån en fullständig utredning.¹¹⁰ Att omständigheterna som strukturen består av ska vara samverkande innebär att de ska ge stöd åt samma bevistema.¹¹¹ Fristående och samverkande bevis har i princip högre bevisvärde en varje enskilt bevis.¹¹²

Enligt Högsta domstolen kan det samlade värdet av indiciebevisning vara så pass stark att den ensamt kan nå upp till beviskravet. Det krävs således inte nödvändigtvis någon direkt bevisning för att åtalet ska kunna bifallas.¹¹³ I rättsfallsreferatet nedan redogörs för en del viktig praxis från hovrätterna och Högsta domstolen som på olika sätt definierar hur indiciebevisning förhåller sig till beviskravet och bevisvärderingen.

---

¹⁰⁸ Ekelöf, Edelstam & Heuman s. 217.

¹⁰⁹ Diesen (1997) s. 30.

¹¹⁰ Ibid. s. 34.

¹¹¹ Dahlman s. 174.

¹¹² “Årsta torg” p. 28.

¹¹³ ”Busshållplatsmordet” p. 21.

5 En rättsfallsstudie

5.1 Gymerholmsfallet, NJA 1991 s. 56

5.1.1 Omständigheterna i målet

Den 25 oktober 1988 har Anders Ö enligt åklagarens gärningsbeskrivning misshandlat Arne genom slag i huvudet med ett tillhygge. Efter misshandeln har Anders Ö, som trott att han redan dödat Arne, tänt eld på Arne. Detta ledde senare till att Arne avled av skadorna. Anders Ö står åtalad för bland annat misshandel och vållande till annans död. Åklagaren har till stöd för påståendet att Anders Ö är gärningsman anfört att Anders Ö och Arne var de enda personerna som befann sig på den ö (Gymerholm) där gärningen hade begåtts.

5.1.2 Domstolens bedömning

Högsta domstolen anför i domskälen att det endast i undantagsfall kan vara möjligt att grunda en fällande dom enbart på den negativa omständigheten att utredningen inte ger utrymme åt någon alternativ gärningsman. Det torde krävas att den tilltalade knyts vid brottet genom annan stödjande bevisning som klargör de väsentliga delarna av händelseförloppet. HD ansåg att det av den samlade bedömningen inte kunde anses vara ställt bortom rimligt tvivel att Anders Ö var gärningsmannen och åtalet ogillades därför.

5.2 Malinmordet, RH 1998:88

5.2.1 Omständigheterna i fallet

Enligt åklagarens gärningsbeskrivning ska OH på okänt sätt berövat ML livet. Han ska med stickande våld ha tillfogat henne sådana skador som kan ha orsakat hennes död. Det sätt som ML hade berövats livet på hade inslag av sadism och sexuellt våld. ML:s händer och fötter var bundna när hon hittades. Det fanns ingen direkt bevisning som kunde binda OH till gärningen. Inte

heller fanns någon teknisk bevisning. Det fanns dock annan indirekt bevisning. Bland annat återfanns vid husrannsakan en sax med fibrer som matchade ML:s tröja, tejp som liknade den som ML hade varit bunden med och teckningar av kvinnor som var bundna på i olika tvångspositioner och bild på ett kranium som liknade ML:s.

5.2.2 Domstolens bedömning

Hovrätten uttalade följande gällande vad som krävs för att nå upp till beviskravet i ett indiciemål:

Allmänt sett anses för fällande dom i ett indiciemål krävas att det kunnat klarläggas, förutom att ett brott verkligen begåtts, att den misstänkte gärningsmannen befunnit sig på eller åtminstone i närheten av brottsplatsen, att denna haft möjlighet att utföra gärningen och att annan gärningsman kan uteslutas.¹¹⁴

Bevisningen i detta fallet utgjordes av struktural bevisning. Genom struktural bevisning kan man nå upp till beviskravet trots avsaknaden av direkta bevis. Åklagaren har med hjälp av flera kringomständigheter försökt skapa ett mönster som syftar till att ge en bild av händelseförloppet och förklara tesen att OH skulle ha mördat ML. Hovrätten ansåg att den bild som åklagaren presenterat visserligen är väl förenlig med tesen att OH mördat ML. Däremot menar hovrätten att totalintrycket av det föreliggande materialet inte kan ligga ensamt till grund för avgörandet och den strukturala bevisningen kan endast räcka för att nå upp till beviskravet i undantagsfall. Hovrätten ansåg det inte vara ställt bortom rimligt tvivel att OH berövat ML livet.

5.3 Årsta torg, B 2354–22

5.3.1 Omständigheterna i målet

Enligt åklagarens gärningsbeskrivning har MA och AS tillsammans och i samförstånd försökt döda eller allvarligt skada JA och DG genom att avlossa

---

¹¹⁴ RH 1998:88.

ett skott mot bilen som de åkte i. Målet i Högsta domstolen gäller om det är ställt utom rimligt tvivel att MA och AS gjort sig skyldiga till mordförsök.

5.3.2 Domstolens bedömning

Domstolen konstaterar att i de fall flera personer tillsammans och i samförstånd utfört en gärning krävs det att det för var och en av de tilltalade kan ställas bortom rimligt tvivel att de har medverkat i brottet som medgärningsmän. I detta fallet ansåg domstolen vid en sammantagen bedömning att bevisningen i målet talar starkt för att någon av MA och AS varit inblandade i skjutningen. Däremot går det inte att dra någon slutsats om vilken typ av inblandning i skjutningen som MA respektive AS haft. Således finns inte sådan bevisning på individnivå som krävs för att det ska vara ställt bortom rimligt tvivel att de är skyldiga.

5.4 Arbogamålet, B 8390–08

5.4.1 Omständigheterna i målet

Enligt åklagarens gärningsbeskrivning ska CS ha angripit EJ och hennes barn med tillhygge i deras bostad. Barnen avled till följd av sina skador medan EJ lyckades återhämta sig från de livshotande skadorna. Bevisningen i fallet består av teknisk och rättsmedicinsk bevisning. Även muntlig och skriftlig bevisning har presenterats med fokus på CS:s motiv. CS hade haft en förälskelse för EJ:s sambo TH. Denna förälskelse ska enligt åklagaren ha utvecklats till en besatthet som varit anledningen till angreppet på TH:s nya familj.

5.4.2 Domstolens bedömning

Hovrätten konstaterar att det rör sig om otroligt grovt och hänsynslöst brott och att det därför finns ett stort intresse hos såväl de drabbade som allmänheten att brottet klaras upp och att den skyldige kan lagföras. Hovrätten poängterar dock att detta inte får leda till att beviskraven sätts åt sidan.

Bevisningen består av indiciebevisning. För att det ska kunna anses ställt bortom rimligt tvivel att CS är gärningsmannen krävs att indicierna genom en

beviskedja positivt kan knyta an till CS till brottet. Utöver detta krävs det att alternativa gärningsmän kan uteslutas. Hovrätten konstaterar att tid, plats, mordvapen och gärningsmannens tillvägagångssätt är utrett på ett sådant sätt att de väsentliga delarna av händelseförloppet kan anses klarlagda. Beviskedjan har sådan styrka att CS kan bindas till gärningarna. Alternativa gärningsmän är även uteslutet. Mot bakgrund av detta dömer hovrätten CS för mord och mordförsök.

5.5 Busshållplatsmordet, B 5952–21

5.5.1 Omständigheterna i målet

Den 2 oktober 2020 sköts WM till döds vid en busshållplats. Enligt åklagaren är det AC som är gärningsmannen då han genom att skjuta WM med flera skott mot kroppen berövat honom livet. Den åberopade bevisningen i målet utgörs uteslutande av indicier. Bland annat har tre vittnesförhör och en övervakningsfilm från en buss åberopats som bevisning. Gärningsmannens ansikte framgår däremot varken av vittnesförhören eller övervakningsfilmen. Även teknisk bevisning i form av DNA-spår från patronhylsor och en jacka har åberopats som bevisning för att styrka att AC är skytten. Viss annan bevisning läggs även fram men DNA-spåren från patronhylsorna och från jackan är de centrala bevisen.

5.5.2 Domstolens bedömning

Högsta domstolen börjar med att värdera varje enskilt bevis för sig för att sedan göra en sammanvägning av bevisningen i målet. Domstolen konstaterar att det är viktigt att bedöma hur bevisen förhåller sig till varandra vid sammanvägningen eftersom bevisningen endast utgörs av indicier. Detta innebär att det kan finnas alternativa förklaringar till det som bevisen utvisar. Enligt domstolen talar DNA-spåren på patronhylsorna och jackan, oberoende av varandra, för att AC är gärningsman. Bevisen förhåller sig fristående och samverkande till varandra enligt domstolen. Även den övriga bevisningen pekar mot AC som gärningsman. Vid en samlad bedömning framstår det enligt domstolen som högst osannolikt att alla omständigheter som framkommer

genom bevisningen skulle föreligga även om någon annan än AC var gärningsman och bevisningen är således så pass stark att det är ställt utom rimligt tvivel att AC är skyldig. Justitierådet Asp förhåller sig skiljaktig och menar att i mål med endast indiciebevisning får det inte finnas utrymme för någon annan gärningsman än den tilltalade för att beviskravet ska vara uppfyllt. I detta fall anser Asp att bevisningen som pekar mot AC som gärningsman kan förklaras genom att han varit delaktig på annat sätt än att han är skytten. Asp anser inte heller att det vidtagits tillräcklig utredning för att utreda alternativa gärningsmän.

6 Analys och slutsats

I brottmål krävs det för fällande dom att bevisningen är av sådan styrka att det är ”ställt bortom rimligt tvivel” att den tilltalade är skyldig. Frågan är om det i mål med enbart indiciebevisning är möjligt att nå upp till den styrka som krävs för att beviskravet ska anses uppfyllt.

Under tiden när den legala bevisteorin och religiösa föreställningar om skuld fortfarande präglade straffprocessen i Sverige var det uteslutet att grunda en fällande dom på endast indiciebevisning. Den legala bevisteorin är sedan länge övergiven och nuförtiden ligger den fria bevisprövningens princip till grund för bevisvärderingen. Den fria bevisprövningens princip utgörs dels av fri bevisföring, dels av fri bevisvärdering. Principen kommer till uttryck i 35 kap. 1 § BrB där det stadgas att rätten efter samvetsgrann prövning av allt som förekommit i målet ska avgöra vad som är bevisat. Bestämmelsen säger däremot inget om *hur* denna prövningen ska gå till och det definieras inte vad exakt som krävs för att något ska anses bevisat. Det är i stället domstolens uppgift att genom bevisvärderingen bilda sig en uppfattning om styrkan av bevisningen som presenterats för att sedan kunna avgöra om beviskravet är uppfyllt. Det är upp till domstolen att utifrån omständigheterna i det enskilda fallet avgöra vilken metod som lämpar sig bäst för bevisvärderingen.

Indiciebevisning kan sägas ha två olika funktioner. Indicier kan fungera dels såsom hjälpfakta och verka förstärkande för bevisvärdet av ett bevisfaktum, dels såsom struktural bevisning där indicierna genom att bilda en struktur tillsammans kan få bevisvärde för bevistemat. I brist av direkt bevisning kan struktural bevisning således ses som bevisfakta och därmed få direkt verkan för bevistemat.

Som utgångspunkt torde det vara svårt att nå upp till beviskravet ”ställt bortom rimligt tvivel” i mål där bevisningen enbart utgörs av indiciebevisning. Av såväl doktrin som praxis framgår det däremot att det i vissa fall och under särskilda omständigheter kan finnas möjlighet att genom struktural bevisning nå upp till beviskravet. Enligt Diesen krävs det att den strukturala bevisningen är samverkande och komplex för att det ska räcka för fällande dom. Enligt

praxis är det i regel inte tillräckligt att grunda en fällande dom endast på den negativa omständigheten att utredningen inte ger utrymme för någon alternativ gärningsman. Det torde utöver detta krävas att den tilltalade kan knytas till brottet genom stödjande bevisning som klargör de väsentliga delarna av händelseförloppet. Utöver detta måste gärningsmannen även befunnit sig på eller i närheten av platsen och haft möjlighet att utföra gärningen. Den metod som domstolarna använder vid bevisvärderingen i de rättsfall som tas upp ovan liknar den av Diesen förespråkade hypotesmetoden.

Trots att det i praxis sedan länge har uttalats att det i undantagsfall finns en viss möjlighet att nå upp till beviskravet enbart med stöd av indiciebevisning så har domstolarna visat upp en stor försiktighet vid bedömningen. Med tiden verkar detta synsätt däremot ha luckrats upp något. Särskilt med tanke på Högsta domstolens senaste avgörande i ”busshållplatsmordet” väcks frågan om det kommer bli lättare framöver att nå upp till beviskravet med enbart indiciebevisning.

Syftet med det högt ställda beviskravet i brottmål är att undvika felaktigt fällande domar. Detta har sin grund oskyldighetspresumtionen och principen om in dubio pro reo. De båda principerna är en central del i upprätthållandet av rättssäkerheten. Ett resultat av det högt ställda beviskravet är att åklagaren inte alltid lyckas uppfylla sin beviskyldighet vilket gör att många brottslingar inte straffas. Vid bevisvärderingen måste kravet på rättssäkerhet vägas mot intresset av rättstrygghet. Högsta domstolen konstaterade i ”Årsta torg” att det faktum att åklagaren möter bevisvårigheter inte ska leda till ett sänkt beviskrav. I ”Arbogafallet” uttalade hovrätten att allmänhetens intresse att brottet klaras upp och att den skyldige kan lagföras inte heller får leda till att beviskravet sätts åt sidan.

6.1 Avslutande kommentar

Sammantaget kan det konstateras att det är svårt, men inte omöjligt att nå upp till beviskravet ”ställt bortom rimligt tvivel” med enbart indiciebevisning. Tidigare har värderingen av indiciebevisning skett med stor försiktighet. Frågan

är om det senaste avgörandet av Högsta domstolen i ”busshållplatsmordet” kan komma att leda till en omsvängning i praxis.

Det går inte att säga säkert hur utvecklingen kommer te sig och jag tror man ska vara försiktig med att dra för stora slutsatser ur domen. Däremot finns det enligt min uppfattning omständigheter som talar för att HD:s avgörande skulle kunna leda till en viss ändring i attityden till hur domstolarna ser på indiciebevisning. Sverige befinner sig i en situation där det dödliga våldet med koppling till kriminella miljöer eskalerar. Samtidigt är uppklarings- och lagföringsstatistiken oroväckande låg. Det är inte svårt att tänka sig att rättstillsämparna kan känna en viss press att möta allmänhetens ökade krav på att brotten klaras upp och gärningsmännen straffas. I ett sådant läge kan jag tänka mig att domstolarna i viss mån låter rättssäkerheten stå tillbaka till förmån för rättstryggheten vid bevisvärderingen av indiciebevisningen. Å andra sidan nämns det flertalet gånger i praxis att beviskravet inte kan sänkas på grund av bevisvårigheter eller allmänhetens intresse av att lagföra brottslingar.

Att det inte finns någon enhetlig metod för hur bevisprövningen bör göras är förståeligt med tanke på den fria bevisprövningens princip men det skulle också i viss mån kunna vara problematiskt. Systemet blir väldigt svåröverskådligt och inte särskilt förutsebart, vilket är negativt ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Samtidigt är det svårt att bestämma en metod som bör användas i alla fall eftersom metodvalet måste anpassas efter omständigheterna i de enskilda fallen.

Som sagt går det inte säkert att säga hur Högsta domstolens avgörande kommer påverka domstolarnas bevisvärdering framöver men det blir onekligen intressant att se vilken betydelse domen i ”busshållplatsmordet” kommer få för bevisvärderingen av indiciebevisning framöver.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1938:44 *Processlagsberedningens förslag till rättegångsbalk.*

SOU 2021:35 *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring.*

Propositioner

Prop. 1948/85:32 *om riktlinjer för det framtida arbetet mot ekonomisk brottslighet m.m.*

Litteratur

Björkman, Johanna, Diesen, Christian, Forssman, Fredrik, Jonsson, Peter, *Bevis, Värdering av erkännande, konfrontationer, DNA och andra enstaka bevis*, Norstedts juridik, Stockholm 1997.

Dahlman, Christian, *Beviskraft: Metod för bevisvärdering i brottmål*, 1 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2018.

Diesen, Christian, ”Utom rimligt tvivel – om beviskrav och bevisvärdering i brottmål”, *Juridisk Tidskrift*, 1996/97.

Diesen, Christian & Strandberg, Magne, *Bevis 9: Bevisprövning i tvistemål*, 1 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012.

Diesen, Christian, *Bevis 10: Bevisprövning i brottmål*, 2 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015.

Ekelöf, Per Olof, ”Rättssamhälle och rättssäkerhet”, *SvJT* 1942 s. 7–19.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, Heuman, Lars, *Rättegång IV*, 7 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2009.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, Heuman, Lars & Pauli, Mikael, *Rättegång I*, 9 uppl., Wolters kluwer, Stockholm, 2016.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, Heuman, Lars, *Rättegång IV*, 7 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2009.

Fitger, Peter, Sörbom, Monika, Eriksson, Tobias, Hall, Per, Palmqvist, Ragnar & Renfors, Cecilia, *Rättegångsbalken*, (2022-12-09, version 93, JUNO).

Frändberg, Åke, ”Om rättssäkerhet”, *Juridisk Tidskrift*, 2000/01.

Gregow, Torkel, ”Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn”, *SvJT* 1996 s. 509–523.

Kullberg, Mikael, *Bevisbörda och beviskrav*, 1 uppl., Karnov Group, Stockholm, 2018.

Mellqvist, Mikael, ”Om tro, tyckande och vetande: Högsta domstolens värdering av utsagor”, *SvJT* 2013 s. 753–778.

Nordh, Roberth, *Bevisrätt B: Bevisbörda och beviskrav*, 1 uppl., Iustus förlag, Uppsala, 2011.

Nordh, Roberth, *Bevisrätt C: Bevisvärdering*, 1 uppl., Iustus förlag, Uppsala, 2013.

Nowak, Karol, *Oskuldighetspresumtionen*, Norstedts juridik, Stockholm, 2003.

Peczenik, Aleksander, *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, 1 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 1995.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod, argumentation och språk*, 5 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2021.

Zila, Josef, ”Om rättssäkerhet”, *SvJT* 1990 s. 284–305.

Övrigt

Brå 2019:10 Tystnadskulturer – *en studie om tystnad mot rättsväsendet*.

Brå 2021:8 Dödligt sjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder – *en jämförande studie av nivåer, trender och våldsmetoder*.

”Tidöavtalet: en överenskommelse för Sverige”, tillgänglig på <https://www.liberalerna.se/wp-content/uploads/tidoavtalet-overenskommelse-for-sverige-slutlig.pdf>, (besökt 2022-05-20).

Yohannes, Sofia, *Ny kartläggning: få skjutningar klaras upp*, SVT Nyheter, tillgänglig på < <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/ny-kartlaggning-fa-skjutningar-klaras-upp> >, 2021-11-17, (besökt 2022-05-20).

Rättsfallsförteckning

NJA 1980 s. 725	Högsta domstolen 1980-12-23
<i>Gymmerholmsfallet</i>	Högsta domstolen 1991-02-14 NJA 1991 s. 56, B 416/90
<i>Malinmordet</i>	Hovrätten för nedre Norrland 1998-10-13 RH 1998:88, B-375/98
<i>Arbogamålet</i>	Svea hovrätt 2009-02-16 B 8390-08
<i>Balkongmålet</i>	Högsta domstolen 2015-11-04 NJA 2015 s. 702
<i>Årsta torg</i>	Högsta domstolen 2023-02-14 B 2354-22
<i>Busshållplatsmordet</i>	Högsta domstolen 2023-02-14 B 5952-21